

– את הצרוע, מבודד בבית סגור, וממילא אשתו אסורה לבוא לשם (וכן נראה בפירושו לתורה).
ואולם הרא"ש מפרש (בתוספותיו כאן, וכן מובא בפירושו הטור הארוך על התורה בשם אביו הרא"ש) והסגיר הכהן את הנגע [ולא את הנגע], ופירש בשני אופנים: ירשום מסגרת סביבות הנגע, כדי לודא אם פשה הנגע אם לאו; או יסגרו ויחבוש אותו וכד', כדי שהנגע לא יתחכך בכגדים ויסור [וכן בנגעי בתים – יסגור את הבית כדי שלא יבואו לשם אנשים ויתחככו בו ויסור הנגע].

'יש יום שאי אתה רואה בו...'. התוס' תמהו לרבי מאיר למה אינו רואה להקל. ויש לומר שעיקר הדרש לומר שאין חיוב לראות ברגל [כלשון הברייתא 'נותנים לו...'], ואמנם אם ירצה לראות רק להקל הרשות בידו (שפת אמת).

ז'ביום הראות בו – יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאי אתה רואה בו; מכאן אמרו חתן שנולד בו נגע נותנין לו ז' ימי המשתה...'. אף על פי ששבעת ימי המשתה אינם מדאורייתא (כמו שאמרו בירושלמי (כתובות א, א) שמשו רבינו התקין שבעת ימי המשתה ושבעת ימי האבל. וכן מתבאר בתוס' ברכות (מז:): שהם מדרבנן), יש לומר שעיקר הכתוב הוצרך לרגל, ואגב ימי הרגל נקט התנא שבעת ימי החתן. ולדברי הרא"ש (כתובות פ"א ה) בשם רמ"ה, שמחת חתן ביום ראשון הוא מן התורה, והוצרך הכתוב שבביל יום ראשון.

ועוד יש לומר, אף על פי ששבעת ימי משתה אינם חובה מהתורה, אך היו נוהגים בהם מקדמת דנא, וכמו שמצינו בלבן [כמו שכתב הרמב"ם (אישות י, ד)]. וכן שבעת ימי אבל מצאנום בספר בראשית ויעש לאביו אבל שבעת ימים], ומשום כך מתייחס הכתוב על מנהג זה ומלמדנו שאין צריך לראות נגעים באותם הימים. וכיוצא בזה מצינו בתוס' (גטין מז: ד"ה ולביתך), שהכתוב הוצרך ללמד על מנהג שנהגו, גם אם אינו חובה מהתורה (עפ"י מאור ישראל).

*

'אמר אביי: משמעות דורשין איכא בינייהו. ורבא אמר דבר הרשות איכא ביניהו...'. כיוצא בזה נחלקו אביי ורבא בכמה מקומות, שאביי פרש מחלוקת התנאים ב'משמעות דורשין' ורבא פרש נפקותא מעשית – בראש השנה כ: יבמות צד: ב"מ כו. סנהדרין עה. (וכן ע"ש בדף לד: כעין זה).
[וגם שיטת ר' יוחנן כן היא, לפרש ב'משמעות דורשין' – ע' במצוין בב"מ כו. (ועע"ש מז: ויומא סא.).
מלבד באותם מקומות המצוינים כאן, שבהם מוזכרים ר' יוחנן או אביי, לא נמצא (עפ"י בדיקת מחשב) 'משמעות דורשין' נוספת בשני התלמודים].

ע"ע בסנהדרין נא: שלדעת אביי ראוי לקבוע הלכתא גם בדבר שאין בו נפקותא למעשה אלא משום 'דרוש וקבל שכר' (כפי שבאר שם בספר חדושים ובאורים), ויתכן שקשור לשיטתו הנ"ל. וכן נראה שהלך לשיטתו במכות כג: וע' כיו"ב במחלוקת אביי ורבא סנהדרין סד סע"א.

דף ח

ליקוט עצמות (מתוך 'עוללות' להר"ר מרגליות ז"ל, עמ' 36)
'בראשונה היו קוברין אותן במהמורות. נתאכל הבשר היו מלקטין את העצמות וקוברין אותן בארזים כו' (ירושלמי מועד קטן א, ה).

כך היו חבורות עושין בירושלים, אלו לבית האבל ואלו לבית המשתה; אלו לשבוע הבן ואלו ללקט עצמות. לבית האבל ולבית המשתה בית המשתה קודם, לשבוע הבן וללקט עצמות לשבוע הבן קודם כו'.

מלקט אדם שתי מתים כאחת, ונותן אלו בראש אפיקרסין מכאן, ואלו בראש אפיקרסין מכאן. דברי רבי עקיבא. רבי יוחנן אומר: סוף אפיקרסין להתעכל וסוף עצמות להתערב, אלא מלקטין עצמות ונותנים בארזים כו'.

אמר רבי אליעזר בר' צדוק, כך אמר לי אבא בשעת מיתתו: קברני תחילה בבקעה ובסוף לקט עצמי ותנם בגלוסקמא בארזים, ואל תלקוט אתה בידך, וכן עשיתי לו כו' כשם שעשה לאביו כך עשיתי לו (שמחות פרק יב).

מסגנון הברייתות הללו רואים אנחנו כי 'ליקוט עצמות' לא היה דבר נדיר שאירע רק לפעמים כשמת אדם שלא במקומו ועירו ונקבר שם ואחרי כן הובילוהו לקברות אבותיו, כי אם נהוג היה שקברו זמנית ואחרי עיכול הבשר העבירו עצמותיו למקום אחר, וליקוט עצמות היה רגיל כמו בית האבל בית המשתה ושבוע הבן.

והנה מפליא הדבר: משום מה נהגו להרגיז את עצמות הנפטרים להוציאם ממקומם, ולמה לא הביאו אותם מיד למנוחה במקום שיוכלו להשאר עד ימות התחיה? למה צוה ר' צדוק את ר' אליעזר בנו שתחילה יקבור גוויתו בבקעה ולאחר זמן ילקט עצמותיו ויתן אותם בגלוסקמא בלי שהיה לכך כל הכרח מיוחד, כפי שמוכח מהביטוי 'כשם שעשה לאביו כך עשיתי לו'. כיצד היה בימיהם מנהג הנראה לנו כיום מוזר כל כך?

אמנם אם כי מועטים המקורות שבמקרא על מקום קבורת המוני העם באותן התקופות, בכל זאת יכולים אנו ללמוד את מנהגי זמנם מקבורת גדולי העם, שמנהג האנשים הגדולים משקף את הנהגה הכללית. והנה מוצאים אנו ביהושע בן נון שקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת חרס בהר אפרים (שופטים ב, ט); כשמת שמואל הנביא נתקבצו כל ישראל ויספדו לו ויקברוהו בביתו ברמה (שמואל א-ר"פ כה); כשפגעו ביזאב בן צרויה ומת נקבר בביתו במדבר (מלכים א-ב, לד). רואים אנו איפוא כי נוח היה לאדם להקבר בנחלתו וביתו ונעמו לו רגבי אדמתו.

והנה ברבות השנים היו נתקלים בכל מקום בקברים עתיקים של דורות, בשדה וחרם, בבקעה והר, וכך נתהוו חשש מיוסד לטומאת התהום של קבר הנאבד, ותקלה רצינית מפני איסור חרישת תפיסת הקבר. במאות שנים הן מתרבים הקברים, ואם בתי קברות מיוחדים תופסים רק שטחים מסוימים, הנה קברי משפחה בודדים היו מובירים קרקעות הרבה, קרחת ומחול החרם, בכל שדמות ותלמי ארץ ישראל. המשנה בסוף סוטה אומרת כי משרבו הרצחנים בטלה עגלה ערופה. רש"ל רפ"ב ב'ערך מילין' (עוד 'ארץ ישראל' טו) מנמק בכך שבתפיסת מקום העריפה אסורה החרישה והזריעה (ראה ירושלמי סוטה ט, ה), והיה מקום לפחוד בן תשאה הארץ שממה ויתדלדלו מקומות הישוב. והנה ברור שקברים רגילים מצויים פי אלף ויותר משטחים המוברים על ידי עריפת עגלה, ומפני האיסור לחרוש ולזרוע על גבי קבר יש חשש מבוסס שברבות הימים תרבה השממה, או כי ישכחו מקומות הקברים וטומאה בוקעת ועולה ותרבה הטומאה – לזאת הנהיגו לפנים לפנות את הקברים שבנחלאות ולשום את העצמות בגלוסקמאות, אחרי כי בשטח אמות מספר, במערה מצומצמת, יכלו לסדר עשרות גלוסקמאות עד שיעמדו לתחילה לקץ הימים.

'אמר אביי: אימא מפני ששמחת הרגל עליו'. רש"י מפרש שעוסק הרבה בשמחת הרגל ואינו מצטער

בליקוט עצמות אביו ואמו. ויש מפרשים: 'מפני ששמחת הרגל עליו' הלכך נדחית אבילות-דרבנן של ליקוט עצמות מפני הרגל, לפיכך רשאי ללקט. ורבי יוסי סבר, אף על פי שנדחה דין אבילות, אי אפשר שלא יצטער בלבו כשרואה עצמות אביו ואמו (עפ"י ריטב"א תורא"ש פסקי הרי"ד נמוקי יוסף; אור זרוע תכ ועוד. וע' בשפת אמת שכתב להצריך את שני הטעמים גם יחד כדי להתיר. וע' בחדושים ובאורים). ודעת האור-זרוע (תכ) שלרבי יוסי אם ילקט חלה עליו אבילות אף במועד. ונראה שודאי אין דינו אלא באבילות הנוהגת במועד כגון בדברים שבצנעה או גילוח וכיבוס וכד'. ולענין קריעה - נחלקו הדעות (ע' במאירי ובתורא"ש).

'מאי שנא שלשים יום? אמר רב כהנא אמר רב יהודה אמר רב, מעשה באדם אחד שכינס מעות לעלות לרגל...' וטעם שלשים יום, כי שלשים יום קודם הרגל אדם טורח לאסוף ולכנס לצורך המועד, אבל לא קודם לכן (כמו שמצינו לענין כמה הלכות ששלשים יום לפני המועד חשוב זמנו של מועד) [עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א קמ. ע' במובא בב"ק עט, רשימת ההלכות השונות הנוגעות לשלשים יום].

(ע"ב) 'מאי בנייהו, איכא בנייהו דקעביד בחנמ'. לכאורה היה יכול לומר איכא בנייהו בזמן הזה שאין שייך טעם מניעת עלייה לרגל, שלא כטעם ההיצטערות השייך בכל זמן. ומכך שלא הזכירו בגמרא נפקותא זו הוכיח הרמב"ן שאף לרב אסור בזמן הזה [דלא כרי"צ גיאת], אם משום שכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, אם משום שעלייה לרגל שאמרו לאו דוקא כי כמו כן חוששים שיוציא לצורך ההפסד מעות שקימץ לצורך הרגל ויימנע משמחת יום טוב (וכ"כ הריטב"א).

'אין חופרין כוכין וקברות במועד אבל מחנכין את הכוכין במועד'. הרי"ף ורבנו חננאל ורי"צ גיאת מפרשים על קברים המיועדים לאחר המועד [אבל לצורך המועד - מותר. וכן כתב הרא"ש - ע' בביצה פ"א ה]. והראב"ד תמה על כך, אם לאחר המועד למה מחנכים אותם במועד. והרמב"ן כתב שאין זו קושיא כי עשאו כצרכי רבים, וכדין בורות הרבים שאין צריכים להם עכשיו שהתירו לחטטם ולתקנם אך לא לחפרם מלכתחילה (לעיל ה), אף כאן התירו לשפץ את הכוכים הקיימים אך לא לחפרם מתחילה. ולדעת החולקים על הרי"ף אסור לחפור אפילו כדי לקבור במועד, אם לא כשהמת מזומן שם לקבורו שהרי זה כמת המוטל בחצר שעושים לו ארון (בעל המאור. וצידד להתיר אף כשאין שם מת, בקברות כגון שלנו שהם חפורים בקרקע ולא חקוקים באבן. וכן פירש הראב"ד ועוד, שהקברים כגון שלנו היינו ה'בקייע' שמותר לעשותו במועד). ויש אוסרים אפילו כשהמת מזומן - מפני שאפשר למצוא כוכים וקברות הרבה. ואולם אם אינם מצויים - מותר לדברי הכל (עתוס').

[וכבר כתבו התוס' שבזמן הזה אין נוהגים לחפור קברים מראש. וכן המנהג כיום עפ"י צוואת רבי יהודה החסיד (אות ב), שאין לחפור קבר ולהניחו פתוח אם אין נותנים בו המת מבעוד יום. ויש שהעירו על כך מדברי הגמרא שנראה שכן היו עושים. ע' בשו"ת מנחת אלעזר ח"ג יג, וע"ע במאור ישראל כאן].

'מפני ביטול פריה ורביה'. ואפילו אם כבר קיים מצות פריה ורביה, הלא מצוה להרבות בבנים כמו שאמרו ביבמות משום שנאמר **בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך וכו'** (עפ"י תורא"ש). ועתוס' שכתבו שבמחזור גרושתו אין משום בטול פריה ורביה כי מסתמא יש לו בנים. ואין להוכיח מדבריהם שכל שקיים פריה ורביה מותר לשאת ברגל, שיש לומר שלא חילקו בין אדם לאדם ורק להחזיר גרושתו התירו [אפילו אם אין לו בנים].